

Pojem – co to je?

Předpokládejme, že „pojem“ je to, čím něco jiného pojímáme (tedy jakýsi prostředek, nástroj pojímání, tj. pojmového uchopování). To znamená, že pojem musíme principiálně odlišovat od toho, co jím je pojato (pojímáno). Tážeme-li se proto, co to je „pojem“, nemůžeme nadále dělat tu chybu, že místo o pojmu začneme vypovídat o tom, co jím je pojato (pojímáno). Uveďme dva příklady, jeden z geometrie a druhý třeba z biologie. – Příklad první: co může být řečeno (vypovídáno) a pojmu trojúhelníku? Jaké jeho vlastnosti můžeme určit? Zřejmě jenom tu „vlastnost“, že se nějakým specifickým způsobem vztahuje k „trojúhelníku“, tedy k určitému geometrickému obrazci. (Zde můžeme napodobit to, co Heidegger předvedl na začátku svého výkladu „Vom Wesen der Wahrheit.“) Tento vztah sám musí být pochopen jako základně důležitý – my budeme trvat na tom, že to je vztah ze strany „pojmu“ aktivní, ovšem v tom smyslu, že je součástí či složkou aktivity mínění či myšlení, přesněji určitého myšlenkového aktu. Naproti tomu ze strany geometrického obrazce o žádnou aktivitu nejde a jít nemůže. Také nemůžeme v žádném případě postavit geometrický obrazec a pojem tohoto obrazce vedle sebe a nějak je zvnějšku srovnávat, třeba co do podobnosti. Jestliže se tradičně o tom, k čemu se pojem vztahuje, mluví jako o jeho „předmětu“ (to však musí být ještě upřesněno, neboť my chceme upozornit na to, že některé pojmy se mohou vztahovat také ne-předmětům, blíže tam), pak nepochybně platí, že mezi pojmem a jeho předmětem nenajdeme žádnou podobnost vlastností (trojúhelník má tři strany, tři vrcholy, tři úhly určitou plochu, určitý obvod atd. – a pojem trojúhelníku nic z toho nemá). Jediné, co pojmu trojúhelníku můžeme říci, se zakládá na jeho srovnání s jinými pojmy, a to se nezakládá na podobnostech, nýbrž na logických vztazích. Druhým příkladem, který bereme z biologie, lze dovodit cosi podobného, ale přece jen je poněkud obtížnější to náležitě nahlédnout. Zatímco geometrické obrazce můžeme pouze mínit jako své konstrukty, ale nikde ve skutečnosti je nenajdeme, v biologii je věc o to složitější, že pojem se nevztahuje jenom ke svému „předmětu právě míněnému“, ale také k nějaké „reálné“ skutečnosti, která se vskutku ve světě vyskytuje, a to dokonce nikoli k jediné takové skutečnosti, ale k celé řadě skutečností, které mohou tímto pojmem být míněny. V zoologii nebo v botanice atd. můžeme každého tvora (živočicha nebo rostlinu atd.) zahrnout do nějaké skupiny „podobných“ tvorů, a to do skupiny širší nebo naopak užší. V tomto smyslu může takové skupiny definovat, aby obyčejné mýlky v zařazení mohly být co možná vyloučeny; to, co definujeme, není konkrétní zvíře ani konkrétní rostlina, ale je to buď rod nebo druh nebo odrůda a podobně.

(Písek, 080813-1.)